

Заняття 15. Цілеспрямованість – шлях до успіху (III).

План:

1. Розминка: вправа на розвиток позитивного мислення, підвищення самооцінки “Хвалько”.
2. Основна частина: вправа на розуміння того, з якими аспектами життя пов’язані власні цілі “Чарівники ХХІ століття”; вправа на вміння реально підходити до планування життя “Досягти вершини”; виконання колективної роботи “Формула успіху” (колаж).
3. Узагальнюючий шерінг. Ритуал прощання.

Заняття 16. ХОЧУ, МОЖУ, БУДУ!

Мета: усвідомлення власної значущості; закріплення навичок адекватної самооцінки.

План:

1. Розминка: вправа “Пошук позитивного”.
2. Ретроспективний огляд тем тренінгу.
3. Підсумковий шерінг “Що я отримав від участі в програмі”, вправа “Нострадамус”.
4. Вручення посвідчень.
5. Ритуал прощання.

Висновки. Специфіку ситуації становлення самооцінки сучасних підлітків характеризує прагнення до дорослості, зростання самосвідомості, зміна оціннісного ставлення до себе й оточуючих. Характер самооцінки зростаючої людини визначає формування якостей особистості й напрямок лінії поведінки. Тільки адекватний рівень самооцінки дозволяє вихованцю реально ставитися до своїх здібностей і моральних якостей, сприяє формуванню впевненості, самокритичності, наполегливості, дозволяє спрямувати власну активність на різні види діяльності й пізнання себе та інших. Дуже важливо вчасно надати підростаючій особистості підтримку й допомогу, навчити об’єктивному ставленню до себе та оточуючих. Досвід нашої роботи вказує на можливість вирішення цієї проблеми шляхом організації індивідуальної роботи та участі підлітків у тренінгах, які сприяють оволодінню соціально-психологічними знаннями, розвитку самопізнання, формуванню адекватної самооцінки і, як наслідок, самовдосконаленню особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Вихованець у вирі олюдження. Науково-методичний посібник. – Рівне: РДГУ. 2008. – 94 с.
2. Божович Л.И. Проблемы формирования личности. – М.: Издательство “Институт практической психологии”, 1995. – 352 с.
3. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. – Т. 4. Детская психология. – М.: Педагогика, 1984. – 432 с.
4. Грецов А.Г. Практическая психология для подростков и родителей. – С.-Пб: Питер, 2007. – 224 с.
5. Психологічний словник / За ред. Д.І. Фельдштейна. – М.: Слово, 1983. – 332 с.
6. Психология подростка: учебник / Под ред. члена-корреспондента РАО А.А. Реана. – С.-Пб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 480 с.
7. Эриксон Э.Г. Детство и общество. – С.-Пб.: ООО “Речь”, 2000. – 416 с.

УДК 371.036

І.В. Гриценко

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ АДЕКВАТНОЇ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються питання формування та розвитку самооцінки учнів молодшого шкільного віку.

The questions of forming and development self-appraisal of primary school pupils are examined in the article.

Стратегічним напрямом державної політики у сфері освіти проголошено особистісно-орієнтований підхід, згідно якому навчально-виховний процес початкової школи спрямовано на саморозвиток – самосвідомість, самооцінку, самовиховання особистості дитини, реалізацію її природного потенціалу, підтримку проявів індивідуальності з перших днів перебування в школі.

Завдання педагогів на сучасному етапі полягає у створенні оптимальних умов для повноцінної взаємодії дитини із середовищем, за якої відбувається пошук і використання адекватних засобів задоволення основних пізнавальних потреб. Учителям важливо усвідомити, що рівень психологічної готовності дитини до навчальної діяльності у школі – важливий чинник успішної адаптації і подальшої ефективної навчальної діяльності.

Однією з важливих складових психологічної готовності до навчання у школі є самооцінка дитини. Проблемою особистісного становлення дитини у молодшому шкільному віці опікуються науковці, вчителі-практики, методисти початкової ланки освіти. Зокрема цієї проблемі присвячені праці Л.Божович, Г.Щукіної, А.Маркової, М. Боришевського, М.Матюхіної, І.Большакової, К.Балютіної та ін.

Адаптація дитини до школи залежить від рівня і характеру її самооцінки, від тих переживань, які супроводжують перші кроки дитини в школі, зокрема від ставлення до неї інших, що є важливим фактором подальшого формування самооцінки.

Вступ до школи значно розширює коло соціальних контактів дитини, які обов'язково впливають на формування її самооцінки. Школа сприяє становленню самостійності дитини молодшого шкільного віку, надає їй широких можливостей для вивчення оточуючого світу – як фізичного, так і соціального. У школі мають велике значення власні дії і прояви дитини, яка вже змушена відповідати за себе сама. В умовах навчання школяр одразу ж стає об'єктом оцінки з точки зору інтелектуальних, соціальних та фізичних можливостей. Внаслідок цього школа стає джерелом вражень, на основі яких починається бурхливий розвиток самооцінки дитини. Крім того, в її житті з'являється ще одна особа, від якої дитина отримує зворотній зв'язок, – учитель [6].

Протягом одного дня, проведеного в школі, дитина підлягає безперервній і систематичній оцінці, не раз потрапляє, поза своїм бажанням, у ситуацію суперництва, із якої переможцем виходить не кожен. Не може дитина уникнути оцінки і з боку однокласників. У домашніх умовах учень початкових класів не має скільки оцінок, скільки звалюється на нього в школі. Навчальні оцінки, оцінки спортивних рухів, оцінки соціальної поведінки – усі вони є для школярів обов'язковими і всі підкріплюються різними заохоченнями та покараннями, а також ситуаціями, у яких альтернатива успішності і неуспішності проявляється з усією чіткістю [1].

Хоча дитина ще в дошкільному віці так чи інакше відчула радість успіху чи гіркість невдач і отримала відповідний досвід, лише в школі її досягнення і невдачі носять офіційний характер, постійно реєструються і проголошуються привселюдно. В результаті цього дитина постає перед необхідністю прийняти дух цього оцінного підходу, який пронизує все її шкільне життя [6].

Отже, самооцінка виникає завдовго до того, як дитина вперше переступає поріг школи. Але саме школа неминуче стає джерелом нового досвіду, який, у кінцевому результаті не може не впливати на подальший розвиток самооцінки [4].

Рівень сформованості самооцінки молодшого школяра, його ставлення до себе визначають його поведінку та успішність. Дані багатьох досліджень доводять, що незадовільна успішність, незацікавленість у навчанні, низька мотивація, погана поведінка багато в чому обумовлена негативним ставленням до себе і низькою самооцінкою. Труднощі невстигання не є результатом розумової чи фізичної неповноцінності, а скоріше характеризують уявлення школярів про їх нездатність до серйозного навчання. Фактично,

успіхи в школі і в житті в цілому не менш залежать від уявлень особистості про свої здібності, ніж від самих здібностей. Коли учень говорить: “Я цього ніколи не вивчу”, це говорить більше про нього самого, ніж про учіння. Такий школяр, більш за все, потерпить невдачу, загалом тому, що не відчуває впевненості у своїх силах [3].

Діти, які мають високу самооцінку, зазвичай пояснюють свої успіхи здібностями; діти з низькою самооцінкою не приймають успіх на свої досягнення, пояснюючи це випадковістю. І ті, й інші сприймають невдачу як недолік власних умінь. Але діти з високою самооцінкою, на відміну від дітей з низькою самооцінкою, вважають цей недолік поправимим [6].

Виходячи з цього, існує зв'язок між самооцінкою і досягненнями, а саме: взаємовплив. Дослідники зазначають, що, з одного боку, успіхи у навчанні можуть впливати на самооцінку, а з іншого – покращення самооцінки приводить до підвищення успішності.

У структурі самооцінки взаємодіють два компоненти – когнітивний і емоційний. Важливим завданням формування оптимальної структури самооцінки є розвиток у дитини диференційованих, глибоких і точних знань про себе, уміння використовувати різноманітні характеристики під час оцінки себе самого, адекватно розуміти зміст якостей, які оцінюються.

Необхідно також навчати дітей самостійно та аргументовано оцінювати свої можливості, уміння й особистісні якості як зі своєї точки зору, так і з точки зору іншої людини; точніше, адекватніше і стабільніше оцінювати свої знання і вміння, які проявляються у навчальній діяльності. Великі можливості для формування у дитини цих здібностей має будь-яка художня діяльність дитини, яка має творчий характер.

Учені висловлюють думку, що дитина досягає великих успіхів, коли її хвалять. Дійсно, підтримка і сприятлива емоційна атмосфера дуже важливі для успішності будь-якого виду діяльності. Але ми не повинні забувати і про те, що реальні результати праці повинні реально й оцінюватися, школярів потрібно привчати аналізувати свою роботу, засоби, які використовуються, та досягнуті результати [1].

Психологи провели одне досить цікаве дослідження. Дітям молодшого шкільного віку запропонували вирішити дві задачі, однакові за складністю. У процесі роботи одніх дітей постійно підхвалявали, підтримували їх правильні дії і “не помічали помилок”. Інша група дітей працювали у більш жорстких умовах: їм говорили про помилки, спонукали до пошуку виходу із складної ситуації, “не помічали”, точніше, приймали як належне успішні дії. Вчені отримали результат: у першій групі з вирішенням задачі не впоралися 68% дітей, у другій – майже у два рази менше, 38%. Через деякий час експеримент повторили. При цьому у першій групі задачу не змогли вирішити 43%, а у другій – лише 12. Результати цього експерименту свідчать про те, що рівень сформованості самооцінки у дітей першої групи був завищеним, вони ставились до себе не критично і достатньо категорично. Вони не пам'ятали своїх помилок, правильні дії відшукували випадковим підбором і при цьому були впевнені, що вони діють правильно. У дітей другої групи самооцінка була змістовнішою і критичною, вони розуміли свої помилки і цілеспрямовано шукали шляхів їх виправлення. При цьому форма їх висловлювань була далекою від категоричної [5].

Рівень сформованості самооцінки, заданий способом співробітництва дорослого з дитиною, мав вирішальний вплив на успішність виконання діяльності і, що є більш важливим, на формування тих особистісних особливостей, які дозволяють дитині і в подальшому діяти розумно і продуктивно.

Такий один із шляхів формування у дитини молодшого шкільного віку оптимального способу самооцінювання. Основу цього співробітництва складає аналіз і спільне з дорослими обговорення змістовних сторін діяльності.

Самооцінка у молодшому шкільному віці формується в основному під впливом оцінок вчителя. Особливого значення діти надають своїм інтелектуальним можливостям і тому, як вони оцінюються іншими. Дітям важливо, щоб позитивна оцінка була загально визнаною. Тому і психолог, і педагог постійно слідкують за її формуванням. Шкільний психолог за

допомогою спеціальних методик простежує рівень самооцінки школяра кожні півроку. Результати більш правильні і об'єктивні, якщо зрізи самооцінки роблять у різних умовах (умовах успіху чи неуспіху) різними методиками з тим, щоб співставити і узагальнити ці результати.

У випадку заниженої самооцінки можна використовувати такі прийоми:

- періодично організовувати успіхи школяра;
- під час розробки програми самовдосконалення суворо дотримуватися принципу поступовості;
- уникати критики і вислуховування незадоволення у випадку невдачі у досягненні поставленої етапної мети;
- не залучати школяра у змагання із товаришами, особливо із більш сильними; краще порадити йому змагатися із собою під девізом “сьогодні краще, ніж учора” [3].

У разі завищеної самооцінки доцільно використати інші прийоми:

- під час перевірки досягнутого учнем рівня самоудосконалення періодично “організувати невдачі” (запропонувати змагання із більш сильними учнями);
- із самого початку ставити перед ним складні завдання, щоб запобігти радощам “легкого” успіху;
- обґрунтовано оцінити досягнення позитивного результату;
- не порівнювати його досягнення із досягненнями слабких учнів.

Необхідність допомоги школярам у формуванні реалістичної самооцінки пов'язана з тим, що в дитячому середовищі сильно виражений оцінний аспект. Деякі діти помилково оцінюють себе негативно через будь-які невдачі, які сприймаються ними катастрофічно. Зрозуміло, що такі оцінки нереалістичні. В інших дітей дійсно може бути низький рівень досягнень, помітний усім. Зрозуміло, реалістична самооцінка повинна бути в таких випадках негативною. Але учитель повинен допомогти дітям використати цю негативну оцінку для конструктивної основи при просуванні до позитивних результатів. Нереалістичні оцінки лише ускладнюють проблеми, пов'язані з дійсними невдачами, і приводять до того, що переживання неуспіху переносяться дитиною на весь інший досвід [6].

Реалістична самооцінка повинна ґрунтуватися на порівнянні з іншими результатами. Досягнення однієї дитини завжди порівнюються з результатами іншої дитини на основі певних досягнень. Але більш доцільно порівнювати дитину з її початковими результатами. Це приведе до позитивних результатів, корисних для самої дитини [4].

Недостатній розвиток знань про себе, їх неточність і неповнота роблять дитину беззахисною перед негативними зовнішніми оцінками, вона приймає їх на віру, що іноді призводить до розвитку негативного ставлення до себе, блокує його активність. Негативні зовнішні оцінки, не зустрічаючи протидії у вигляді точного знання себе самого, накопичуються і важким тягарем гнуть її до землі.

Знання про себе у дітей одного й того ж віку різні. Вчені визначили три рівня їх розвитку:

Перший рівень – самооцінка реалістична. Діти непогано знають свої особливості. При цьому вони бачать їх не лише в окремих, сьогоденних ситуаціях, це вже досить узагальнені знання (“У таких випадках я завжди так поступаю”). Діти добре знають свої можливості і тому можуть прогнозувати свої дії – що буде, що ні. Причини своїх невдач вони відносять за рахунок своїх власних недоліків. Їм не властива категорична самовпевненість. Говорячи про себе, вони схильні вживати обережні висловлення: “я думаю”, “мені здається”, “можливо”.

Другий рівень – реалістичних самооцінок стає менше. Знання про себе все частіше відтворюють думку оточуючих, стають менш самостійними. В основу визначення і оцінки власних якостей покладені конкретні факти, окремі випадки, а перелік цих якостей бідний. Ці діти недостатньо розуміють свої здібності і можливості, тому частіше помиляються у прогнозуванні. Причини своїх невдач вони часто бачать у негативних обставинах. Їх

самооцінні судження більш категоричні, ніж у дітей першої групи, вони менше схильні до сумнівів і роздумів з цього приводу.

Третій рівень – самооцінка переважно неадекватна, при цьому молодшому школяру завжди хочеться оцінити себе вище. Інших обґрунтувань у нього немає – “мені так хочеться”. Навіть конкретних, хоч і одиничних фактів на підтвердження самооцінки він привести не може. Загалом реальна самооцінка таких дітей низька за рахунок того, що вони щодня чують із уст учителя чи батьків. Накопичення тільки негативного досвіду зовнішніх оцінок приводить таких дітей до абсолютної “затюканості”: вони не вважають себе здатними ні на що позитивне. При цьому причину своїх невдач вони бачать лише у збігові обставин (“Погано написав диктант, тому що потекла ручка і сусід заважав”) [4].

Як бачимо, від першої групи до третьої все менш суттєвими стають роздуми дітей про себе. Якщо у першій групі діти аналізують ситуації свого життя, свої вчинки і ставлення, то у другій групі більш довіряють стороннім судженням, а в третій немає й цього: діти не думають про себе і практично нічого не знають про свої реальні якості і можливості.

Цікаво співставити розвиток знань про себе у дітей різних груп з рівнем їх задоволеності собою. Як виявилось, діти першої групи, тобто ті, що знають себе, по-різному ставляться до себе; одні діти задоволені собою (що добре обґрунтовано), інші незадоволені, оскільки ставлять до себе високі вимоги. Добре це чи погано? Зрозуміло, задоволеність собою, навіть і обґрунтована, – не дуже позитивна для розвитку дитини. Цей фактор гальмівний: “я і так гарний”. Більше позитивна та незадоволеність, яку відчувають інші діти цієї групи. Воно дає стимул до подальшого розвитку, до самовдосконалення.

У дітей другої групи середній рівень задоволеності собою. Вони не дуже задоволені собою, але і не вважають себе поганими. Це досить вдале поєднання: такі діти, як правило, працюють над собою, хоча б у міру своїх умінь.

У дітей третьої групи, самої низької за рівнем знань про себе, задоволеність собою також неоднозначна, як і в дітей першої групи, але підстави для цього зовсім інші. Більшість дітей третьої групи собою незадоволені, і це обґрунтовано. Вони звикли до того, що і в навчанні, і за положенням у класі вони завжди на останньому місці. Вони не чекають змін у своїй гіркій долі. Але в цій групі є й такі діти, які, не дивлячись на всі їхні невдачі, високо оцінюють себе і не хочуть погоджуватися з низькою оцінкою своєї особистості. Вони задоволені собою, хоча для цього й немає причин. Ці діти закриті для критики, але щось у них опирається поганим оцінкам, бунтує проти визнання себе поганим [2].

Необхідно зазначити, що обидві позиції дітей цієї групи непродуктивні: як повна приреченість, так і повне ігнорування реальності можуть завести дитину в тупик. Їйому необхідна швидка допомога.

А допомога тут може бути лише одна: потрібно розкрити дитині очі на самого себе, навчити його бачити і те, що він може і чого не може. Необхідно навчити її аналізувати свої вчинки і стосунки, ставити перед собою питання і відповідати на них, навчити її бачити, в яких ситуаціях проявляються дружні стосунки інших людей і свої власні, оцінювати ці якості, вирішувати конфліктні ситуації, робити самостійний моральний вибір.

Лише реальні і достатньо повні знання про себе дадуть дитині дійсну опору в житті, допоможуть їй підвищити свій статус, реалізувати свої можливості, сформуватися як особистість.

Отже, одним із шляхів формування у молодших школярів оптимального способу самооцінювання є співробітництво з дорослими, аналіз і спільне обговорення змістовних сторін діяльності. Якщо самооцінка базується на усвідомлених результатах самоконтролю, роздумів про себе й інших, вона стає реальним помічником школярам у визначенні своїх шляхів у майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаптація дитини до школи /Упоряд.: С.Максименко, О.Главник. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 111 с.
2. Дарвиш О.Б. Возрастная психология / О.Б. Дарвиш. – М.: Владос-Пресс, 2004. – 264 с.

3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – С.-Пб: Питер, 2000. – 512 с.
4. Мудрик А.В. Социализация и воспитание подрастающих поколений. – М.: Знание, 1990. – 170 с.
5. Самооцінка учня / Упоряд.: С.Максименко, Н.Шевченко, О.Главник. – К.: Главник. 2004. – 112 с.
6. Терлецька Л. Психологічний супровід молодшого школяра // Завуч. – №2. – 2002. – С.38 – 48.

УДК 372.3

Н.Д. Дем'яненко

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ У СУЧАСНІЙ ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

У статті розглядається значення та особливості використання різних видів народної іграшки у роботі з дітьми передшкільного віку.

In this article is considered importance and particularities' of the use the different kinds of folk toy in the work with children of the primary school.

Постановка проблеми. Для відродження України, національної свідомості народу, науки й культури велике значення має спадщина українських митців та майстрів. До таких раритетних сьогодні пам'яток народного досвіду, народної культури в педагогіці, фольклорі й етнографії належить українська народна іграшка. Багатий досвід попередніх поколінь втілений у ній передається в мові, піснях, оповіданнях, іграх, моральних законах, за допомогою чого здійснюється виховання підростаючого покоління. Однак, роль народної іграшки втрачає значущість у сучасній освітній системі. Підбираючи іграшки для своїх наймолодших дітей, дорослі (батьки, дідуся та бабусі) обминають народні іграшки, а надають перевагу сучасним, “модним” фігуркам – персонажам зарубіжних та фантастичних мультфільмів. Така іграшка інколи стає навіть шкідливою для дитини, породжує негативізм у поведінці маляти, войовничість, жорстокість, схильність до ігнорування батьківського слова. Зважаючи на те, що народна іграшка, яка має неоціненне значення для виховання і навчання дитини, у сучасній науці та практиці освіти найменших, постає завдання популяризації української народної іграшки. Повернення дорослих до традицій та особливостей її використання, допоможе відродити іграшковий спадок українського народу, привернути молодь до національної скарбниці, відродити традиції шанобливого ставлення до батьків, коректність стосунків, працелюбність, безмежну любов до рідної землі.

Проблема використання народних іграшок у роботі з наймолодшими дітьми в контексті вивчення ігрової діяльності дітей передшкільного віку досліджувалася у психолого-педагогічних працях видатних учених: Л.Венгер, О.Дяченко, Р.Жуковської, Е.Зворигіної, О.Зінченко, С.Карпової, Л.Лісюк, С.Новосьолової та ін.

Видатний етнограф, перший збирач і дослідник української народної іграшки священик М.Грушевський, дослідив іграшку в контексті вивчення дитини у звичаях і віруваннях українського народу. Відоме також одне із сучасних фундаментальних досліджень української народної ляльки у працях етнографа О.Найдена. Л.Герус розглядає українську народну іграшку як явище культури та вид декоративно-прикладного мистецтва, з'ясовує її витоки окреслює засади художньої виразності, визначає вузько локальні та загально етнічні риси.

Однак, проблема народної іграшки її самотності, популярності в освітньому процесі дітей, компетентності педагогів щодо її значення, особливостей та традицій використання різноманітних її видів залишається малодослідженою.

Мета статті – розкрити шляхи популяризації та використання різних видів народної іграшки у роботі з дітьми передшкільного віку.